Destekleriyle...

Derin Yoksulluk Koşullarında Yaşayan

Yalnız Annelere Yönelik Politika Önerileri

Destekleriyle...

Bu yayın, Sivil Toplum için Destek Vakfı, Bir Adım Var Vakfı ve Türkiye Mozaik Foundation işbirliğiyle hayata geçirilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Fonu desteğiyle hazırlanmıştır. İçeriğinden yalnızca Açık Alan Derneği sorumlu olup, herhangi bir şekilde destekçi kurumların görüşlerini yansıtmamaktadır.

"Derin Yoksulluğa Karşı: Yalnız Değilsin" projesi, Sivil Toplum için Destek Vakfı, Bir Adım Var Vakfı ve Türkiye Mozaik Foundation iş birliğiyle hayata geçirilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Fonu kapsamında Açık Alan Derneği – Derin Yoksulluk Ağı tarafından yürütülmüştür. Proje, **günlük ve güvencesiz işlerde çalışan yalnız annelerin yaşadığı derin yoksulluğu görünür kılmayı ve ihtiyaç duydukları psikososyal desteklere erişmelerini sağlamayı** amaçlamıştır. Yalnız anneler, bakım, kira, fatura, gıda, güvenlik ve psikolojik yüklerle çoğu zaman tek başına mücadele etmektedir. Proje kapsamında bu yükün toplumsal dayanışmayla paylaşılması ve anneler ile çocukların haklara erişiminin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Bir yıl boyunca uygulanan küçük ölçekli fakat çok boyutlu müdahale modeli, **nakdi destek, kira ve fatura desteği, dijital market çekleri, mobilya ve beyaz eşya, ev onarımı, giysi ve teknolojik araç desteğinin yanı sıra kreş, eğitim bursu, oyuncak – kitap, özel eğitim, psikolojik destek, hukuki danışmanlık, kamu ve sağlık hizmetlerine erişim ile resmi evrak süreçlerinde yönlendirmeyi** kapsamıştır.

Bu destekler kısa vadede temel ihtiyaç baskısını ve bakım yükünü hafifletmiş, uzun vadede ise çocukların eğitim ve gelişim haklarına erişimini, annelerin kamu hizmetleriyle ve istihdam olanaklarıyla bağ kurmasını desteklemiştir. Bu deneyimden hareketle geliştirilen

Ekonomik Güvence ve *Temel İhtiyaçlar*

- Derin yoksulluk koşullarında yaşayan yalnız anneler için hak temelli, düzenli ve yaşam maliyetlerine göre **güncellenen bir asgari gelir desteği** oluşturulmalıdır.
- Su, elektrik ve doğal gaz **faturalarında** düşük gelirli tek ebeveynli hanelere özel, **kademeli sosyal tarife** uygulanmalıdır.
- Sosyal yardımlar yalnızca kayıtlı gelire göre değil, **kira yükü, borçluluk, bakım sorumluluğu, engellilik, sağlık harcamaları ve çocuk sayısı** birlikte değerlendirilerek belirlenmelidir.
- **İşe başlayan** annelerin **sosyal yardımları** bir anda kesilmemeli, gelirleri belirli bir güvence düzeyine ulaşıncaya kadar **en az iki yıl boyunca kademeli** olarak sürdürülmelidir.
- Sosyal yardım miktarları **enflasyon ve bölgesel yaşam maliyetleri** dikkate alınarak düzenli biçimde güncellenmelidir.

Sosyal Konut ve *Barınma Güvencesi*

- Tek ebeveynli ailelere öncelik tanıyan, erişilebilir **kiralık sosyal konut programları** oluşturulmalıdır.
- Kirasını ödeyememe veya tahliye riski yaşayan yalnız annelere **kira desteği ve tahliyeyi önleyici acil sosyal destek** sağlanmalıdır.
- Şiddet riski altındaki kadınlara çocuklarıyla birlikte kalabilecekleri **güvenli, bağımsız ve uzun süreli geçiş konutları** sunulmalıdır.
- Kadın sığınaklarından ayrılan annelere **barınma ve gelir güvencesi** sağlanmadan destek sonlandırılmamalıdır.
- Belediyeler ve sosyal hizmet birimleri bünyesinde, sağlıksız ve güvensiz konut koşullarını giderecek **ev onarım birimleri** kurulmalıdır.

Erken Çocukluk ve *Bakım Hizmetleri*

- Yalnız annelerin istihdama katılabilmelerinin temel koşullarından biri olarak **0 – 6 yaş arası çocuklar için ücretsiz, nitelikli ve yaygın kamu kreşleri** açılmalıdır.
- **Kreşlerin çalışma saatleri,** vardiyalı ve güvencesiz işlerde çalışan annelerin koşullarına uygun biçimde düzenlenmelidir.
- Engelli veya özel gereksinimli çocukların **nitelikli erken çocukluk eğitimi ve özel eğitim hizmetlerine ücretsiz erişimi** güvence altına alınmalıdır.

İstihdam ve *Sosyal Güvence*

- Yalnız anneler için **güvenceli, kayıtlı ve bakım sorumluluklarıyla uyumlu çalışma modelleri** geliştirilmelidir.
- Belediyeler ve kamu kurumlarının istihdam programlarında **yalnız annelere belirli kontenjanlar** ayrılmalıdır.
- Mesleki eğitim programları yalnızca kurs vermekle sınırlı kalmamalı, **kreş, ulaşım, dijital erişim ve işe yerleştirme desteğiyle** birlikte yürütülmelidir.
- Ev eksenli, gündelik veya güvencesiz işlerde çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemine katılımını kolaylaştıracak **prim destekleri** sağlanmalıdır.
- Çalışma saatleri nedeniyle çocuk bakım hizmetlerine erişemeyen anneler için **bakım desteği** verilmelidir.

Nafaka ve *Çocuk Bakım Güvencesi*

- Ödenmeyen nafakanın yükü kadınların üzerine bırakılmamalı, bir **Nafaka Garanti Fonu** oluşturulmalıdır, nafaka ödemesi devlet tarafından anneye düzenli olarak yapılmalı, borç yükümlü kişiden kamu tarafından tahsil edilmelidir.
- Çocuğun beslenme, eğitim, sağlık ve bakım giderlerini karşılamak amacıyla **düzenli bir çocuk bakım ödeneği** oluşturulmalıdır. Çocuk bakım ödeneği, nafaka ödenip ödenmediğine bakılmaksızın çocuğun üstün yararı temelinde değerlendirilmelidir.

Sağlık ve *Beslenme Hizmetleri*

- Gebelikten başlayarak **anne ve çocukların sağlık, gelişim ve beslenme izlemleri** ücretsiz ve düzenli olarak yapılmalıdır.
- İlaç, gözlük, diş tedavisi, işitme cihazı, rehabilitasyon ve özel beslenme gibi ertelenen **sağlık ihtiyaçları sosyal destek kapsamına** alınmalıdır.
- **Bebek maması, bez, hijyen ürünleri ve regl ürünleri** temel ihtiyaç kabul edilerek **ücretsiz** sağlanmalıdır.
- Kronik hastalığı veya engelliliği bulunan çocukların **tedavi, bakım, ulaşım ve özel beslenme giderleri** kamu tarafından karşılanmalıdır.
- Sağlık hizmetlerine erişemeyen aileler için **ev ziyareti ve gezici sağlık hizmetleri** yaygınlaştırılmalıdır.

Psikolojik, Hukuki ve *İdari Destek*

- Aile sağlığı merkezleri ve aile destek merkezleri bünyesinde ücretsiz, erişilebilir ve **travma odaklı psikolojik danışmanlık birimleri** kurulmalıdır.
- Annelerin ve çocukların uzun süreli, ücretsiz psikolojik danışmanlık ve terapiye erişimini artırmak için ilgili yerlerde **gönüllü psikolog ağı** kurulmalıdır.
- **Yalnız annelerin ve çocukların psikolojik desteği** kısa süreli görüşmelerle sınırlandırılmamalı, ihtiyaç devam ettiği sürece sürdürülebilmelidir.
- Nafaka, boşanma, velayet, şiddet ve resmi evrak işlemlerinde yalnız annelere öncelikli ve ücretsiz hizmet veren **adli yardım mekanizmaları** güçlendirilmelidir.

Şiddetten Korunma ve *Güvenli Yaşam*

- Şiddet riski altındaki kadınlara **acil nakit desteği, güvenli barınma, kira güvencesi, taşınma desteği ve ücretsiz hukuki yardım** birlikte sunulmalıdır.
- **Koruma kararları**nın uygulanması etkin biçimde **izlenmeli**, kadınların ve çocukların güvenliği bürokratik işlemlere bağlı bırakılmamalıdır.
- Şiddet nedeniyle evinden ayrılmak zorunda kalan kadınların **sosyal yardımlara ve konuta erişimi** hızlandırılmalıdır.
- Şiddete tanık olan veya şiddetten doğrudan etkilenen **çocuklara uzun süreli ve ücretsiz psikososyal destek** sağlanmalıdır.

Ev Eşyası, Ulaşım ve *Dijital Erişim*

- Temel ev eşyalarına ücretsiz veya düşük maliyetle erişim sağlayan **sosyal marketler ve yeniden kullanım merkezleri** ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır.
- Belediyeler bünyesinde beyaz eşya, mobilya ve teknolojik araçların onarılarak ihtiyaç sahibi hanelere ulaştırıldığı **yenileme birimleri** kurulmalıdır.
- Yalnız annelere ve çocuklarına eğitim, sağlık, kreş ve iş görüşmelerine erişebilmeleri için **ücretsiz veya indirimli toplu taşıma hakkı** tanınmalıdır.
- İnternet erişimi temel bir ihtiyaç olarak kabul edilmeli, düşük gelirli tek ebeveynli hanelere **ücretsiz internet ve gerekli dijital araçlar** sağlanmalıdır.

Haklara Erişim, Katılım, *Düzenli Takip ve İzleme*

- Yalnız anneler yalnızca desteklerin yararlanıcısı olarak değil, kendileri hakkında geliştirilen politikaların **karar süreçlerinde söz sahibi olan özneler** olarak kabul edilmelidir.
- **Tek ebeveynli hanelere ilişkin veriler,** cinsiyet, çocuk sayısı, engellilik, barınma, istihdam ve yoksulluk koşullarına göre **düzenli** olarak yayımlanmalıdır.
- Uygulanan politikaların kadınların ve çocukların yaşamında oluşturduğu **değişim, bağımsız ve ölçülebilir** göstergelerle **izlenmeli**dir.
- Tüm hizmet ve desteklerde **çocuğun üstün yararı, insan onuru ve hak temelli yaklaşım** esas alınmalıdır.
- Kamu kurumlarının ilgili birimleri, yalnız annelerle güvene dayalı bir ilişki kurarak **düzenli telefon görüşmeleri ve hane ziyaretleri** yapmalıdır. Evrak takibi, kamu hizmetlerine yönlendirme ve sorunların gerektiğinde birlikte çözülmesi bu çalışmanın parçası olmalıdır.
- Kamu kurumları, sahada çalışan bağımsız **sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği** yapmalı, bu kuruluşların deneyimlerinden politika geliştirilmesinde yararlanmalıdır.

EK 1- DÜNYADAN İYİ ÖRNEKLER

1. Finlandiya'da **Temel Gelir Deneyi (Basic Income Experiment)**, karmaşık sosyal güvenlik sistemlerini sadeleştirmek, istihdamın önündeki engelleri kaldırmak ve bireylerin refah düzeyini artırmak amacıyla tasarlanmış öncü bir modeldir. Kela (Finlandiya Sosyal Sigorta Kurumu) tarafından 2017–2018 yılları arasında yürütülen çalışmada, dezavantajlı gruplara zorunlu koşullar aranmaksızın aylık net 560 avro tutarında vergiden muaf düzenli bir nakdi gelir sağlanmıştır. Bu model; çocuklu haneler, tek ebeveynler ve güvencesiz çalışanlar gibi yoksulluk riski yüksek kesimlerin üzerindeki "yardımı kaybetme korkusu" ve bürokratik stresi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Intereconomics / European Economy Review dergisinde, bu koşulsuz desteğin bireylerin iş arama motivasyonunu olumlu yönde etkilediği, istihdama katılımı artırdığından bahsedilmiştir. Finland Toolbox resmi kamu tanıtım platformunda, katılımcıların stres, depresyon ve yalnızlık hissini azalttığı ve yaşam memnuniyetini güçlendirdiği belirtilmiştir.
2. FemCities platformunda ve The European Correspondent analizlerindeki Viyana'nın sübvansiyonlu konut programları; kiraların sınırlandırılmasını ve bu binalarda tek ebeveynli haneler ile dar gelirli aileler için özel konut kotalarının ayrılmasını kamu bütçesiyle güvence altına almaktadır. Özellikle dar gelirli haneler için tasarlanan "**SMART Konut**" programları ile STK olarak faaliyet gösteren ve Viyana Kadın Departmanı (City of Vienna Department for Women) tarafından desteklenen **JUNO (Tek Ebeveynler için Yaşam Alanları)**, tek ebeveynler için kompakt, ekonomik ve erişilebilir daireler planlamakta; binalarda ortak kullanım ve yaşam alanları kurgulayarak bakım yükünü hafifleten güçlü bir dayanışma ağı örmektedir.
3. Avrupa genelinde enerji yoksulluğuyla mücadele etmek ve dar gelirli haneleri korumak amacıyla hayata geçirilen **Sosyal Tarife (Social Tariff)** mekanizmaları, temel altyapı hizmetlerinin kamusal bir hak olarak sürdürülebilirliğini güvence altına almaktadır. Bu kapsamda Yunanistan Enerji Bakanlığı tarafından ve Gov.gr ile Regulatory Authority for Energy (RAE) tarafından detaylandırılan **Sosyal Konut/Ev Elektrik Tarifesi (Social Residential Tariff- SRT/KOT)**, özellikle tek ebeveynli haneleri koruyan modeldir. Bu sistem; tek ebeveynli ailelerin yıllık gelir durumuna ve hanedeki çocuk/bakmakla yükümlü olunan birey sayısına göre elektrik tüketiminde %70'e varan oranlarda indirimler ve özel tüketim kotaları sağlamaktadır. Energypress.eu ve Parapolitika analizlerinde, her yıl yenilenen bu dijital başvuru mekanizması (IDIKA platformu), kriz dönemlerinde artan enerji maliyetlerinin hanelerin temel yaşam ve ısınma koşullarını güvence altına almaktadır.

---

1. Kela (Finlandiya Sosyal Sigorta Kurumu): Finland's Basic Income Experiment 2017–2018 (Araştırma Raporları ve Saha Verileri).

2. Intereconomics / European Economy Review: "Basic Income in the Finnish Context" (Politika analizi ve modelin sosyal yardımlarla entegrasyonu).

3. Finland Toolbox (Resmi Kamu Tanıtım Platformu): "Finland's Basic Income Experiment" (Pilot uygulamanın metodolojisi ve refah üzerindeki etkileri).

4. FemCities (Viyana Şehri Bilgi Platformu): JUNO Centre in Vienna / Housing Challenges and Solutions for Single Parents (Saha projeleri ve sivil toplum–yerel yönetim ortaklığı verileri).

5. The European Correspondent: "It takes a village to raise a child" (Viyana'nın sübvansiyonlu konut politikasında tek ebeveyn kotaları analizi).

6. City of Vienna (Wohnbauforschung / Konut Araştırma Raporları): How is the housing situation of single parents in Vienna? (SMART konutlar ve komünlü yaşam biçimlerinin tek ebeveynler üzerindeki etkileri).

7. Gov.gr (Yunanistan Dijital Yönetişim Bakanlığı Resmi Portalı): Social Domestic Tariff / Vulnerable Consumers Eligibility Criteria and Consumption Limits (Tek ebeveynli hane gelir eşikleri ve tüketim kotaları verileri).

8. Regulatory Authority for Energy (RAE / Enerji Düzenleme Kurumu): Protection of Vulnerable Consumers under the Social Residential Tariff Framework (Enerji yoksulluğuyla mücadele ve sosyal tarife yasal dayanakları).

4. İsveç modeli, erken çocukluk eğitim ve bakım (Early Childhood Education and Care – ECEC) sistemini kamusal bir hak olarak ele alan, cinsiyet eşitliğinin ve kadınların istihdama katılımının en güçlü güvencelerinden biri olarak kabul edilen bütüncül bir yaklaşımdır. Skolverket (İsveç Ulusal Eğitim Ajansı) verilerinde ve Centre for Public Impact analizlerinde vurgulandığı üzere, **Förskola (okul öncesi eğitim kurumları)** sistemi; 1 ila 5 yaş arasındaki tüm çocuklara, ebeveynlerinin istihdam durumundan ya da gelir seviyesinden bağımsız olarak kesintisiz ve yüksek kalitede erken çocukluk eğitimi hakkı tanımaktadır. Bu modelde, ücretli ebeveynlik izninin bitimi ile kreş hakkının başlaması arasında hiçbir "bakım boşluğu" bırakılmamakta; ayrıca Maxtaxa (tavan ücret) uygulamasıyla kreş ücretleri hanelerin gelirine endekslenmekte ve dar gelirli ya da tek ebeveynli aileler için sembolik düzeylerde tutulmaktadır.
5. Birleşik Krallık'ta devlet okullarında uygulanan **Pupil Premium (Öğrenci Primi)** mekanizması, dezavantajlı ve düşük gelirli ailelerden gelen çocukların akademik başarılarını artırmak amacıyla devlet bütçesinden okullara tahsis edilen öncü bir hedefli hibe modelidir. Bu programla okullar, kırtasiye malzemeleri, ek dersler ve tablet ve dizüstü bilgisayar gibi bireysel dijital donanım desteklerini finanse etmekte olup Ofsted denetim mekanizmaları ve şeffaf harcama raporlamaları sayesinde yoksul çocukların eğitime erişim engelleri sistematik bir kamu politikasıyla ortadan kaldırılmaktadır.

---

9. Energypress / Parapolitika (Enerji Politikaları ve Ekonomi Analizleri): Social Residential Tariff (KOT) Program Updates and Discount Rates (%70'e varan indirim oranları ve IDIKA başvuru süreçleri).
10. Skolverket (İsveç Ulusal Eğitim Ajansı): Curriculum for the Preschool (Lpfö) and ECEC Quality Framework (Okul öncesi eğitim müfredatı ve kamusal standartlar verileri).
11. Centre for Public Impact: Sweden's 1975 National Preschool Reform (Ulusal kreş reformunun kadın istihdamına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine etkileri).
12. Nordic Cooperation / Gov.scot (International Review of ECEC Provision): Early Childhood Education and Care Provision in Sweden / Maxtaxa (Tavan Ücret) ve Ebeveyn Katkı Payı Mekanizmaları.
13. UK Department for Education (DfE / Birleşik Krallık Eğitim Bakanlığı): Pupil Premium: Overview and Conditions of Grant (Öğrenci primi hibe koşulları ve hedefli kaynak dağılımı).
14. Education Endowment Foundation (EEF): Pupil Premium Guide – Evidence-based Interventions for Disadvantaged Pupils (Dijital teknoloji destekleri ve kırtasiye yardımlarının etki analizleri).
15. Ofsted (Office for Standards in Education): School Inspection Handbook and Pupil Premium Spend Scrutiny(Okulların dezavantajlı öğrencilere yönelik teknoloji harcamalarının denetim mekanizmaları).

6. Batı Avrupa genelinde (Hollanda, Fransa ve Almanya vb.) sosyal konut projeleri ve mahalle bazlı kurulan **yerel topluluk merkezleri (Community Hubs)**, dezavantajlı ve dar gelirli hanelerin mobilya ile beyaz eşya gibi yüksek maliyetli temel demirbaş ihtiyaçlarını **ikinci el döngüsel ekonomi (circular economy)** modelleriyle karşılamaktadır. Bu sistem; kullanılabilir durumdaki temel demirbaş eşyaların toplanmasını, atölyelerde yenilenip hijyenik hale getirilmesini ve ardından tek ebeveynler ve yoksulluk riski altındaki hanelere sıfır maliyetle ya da simgesel bedellerle ulaştırılmasını sağlar.
7. Kadınların ve çocukların yaşadığı travmaları hafifletmek amacıyla yerel sağlık merkezlerine entegre ruh sağlığı birimleri ile ücretsiz adli yardım mekanizmaları kurulması, sosyal devletin temelidir. Bu kapsamda **Kanada ve İskandinav ülkelerinde**
8. yaygınlaştırılan **Toplum Temelli Aile Sağlığı ve Entegre Psikolojik Danışmanlık Modelleri**, birinci basamak sağlık hizmetleri bünyesinde travma odaklı ücretsiz psikolojik destek sunarak yalnız annelerin ve çocukların ruh sağlığına erişimini güvence altına almaktadır. Ayrıca, **Birleşik Krallık**'ta uygulanan **Legal Aid Agency (Adli Yardım Ajansı) ve Aile Adalet Merkezleri (Family Justice Centers)** yapılanması; boşanma, velayet ve nafaka tahsilatı gibi hukuki süreçlerde dar gelirli tek ebeveynlere öncelikli, ücretsiz avukatlık ve adli rehberlik hizmeti sağlamaktadır.

---

16. URBACT / European Local Authorities Network: Urban Circular Economy Practices and Social Inclusion in Western European Cities (Yerel topluluk merkezlerinin sosyal konut entegrasyonu ve hane halkı destek mekanizmaları).

17. Housing Europe (The Federation of Public, Cooperative and Social Housing): Circular Economy in Social Housing / Reuse and Furniture Recycling Frameworks (Avrupa'daki sosyal konutlarda ikinci el demirbaş döngüsü ve topluluk merkezleri raporları).

18. Zero Waste Europe / RREUSE (European network of social enterprises): The Role of Social Enterprises in Re-use and Circular Economy / Community Hub Models (Mobilya ve beyaz eşya yenileme merkezlerinin dezavantajlı haneler için işletilme modelleri).

19. Public Health Agency of Canada (PHAC): Community-Based Mental Health and Integrated Family Support Frameworks (Birinci basamak sağlık ocaklarına entegre psikolojik danışmanlık ve travma destek sistemleri).

20. UK Ministry of Justice / Legal Aid Agency: Legal Aid Support for Domestic and Family Law / Vulnerable Litigants Guidance (Nafaka tahsilatı, boşanma ve hukuki süreçlerde ücretsiz adli yardım önceliklendirme ilkeleri).

21. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA): Access to Justice for Vulnerable Groups and Single Parents across Member States (Adli yardım bürolarının dezavantajlı haneler için erişilebilirliği raporları).

Destekleriyle...